

Ks. Zbigniew Marek SJ*
Kraków

KATECHETYCZNA SŁUŻBA KOŚCIOŁA

Artykuł jest próbą spojrzenia na katechezę z perspektywy pełnionej przez Kościół służby człowiekowi. Okazji do takiego spojrzenia na całokształt działalności Kościoła dostarczają same dokumenty katechetyczne publikowane po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Do zasadniczych pytań, jakie rodzą się przy czytaniu dokumentów Kościoła, zaliczyć trzeba pytania o: podmiot takiej służby, treści tej służby oraz warunki jej skuteczności. Odnosząc się do powyższych pytań skoncentrujemy się nad odpowiedziami, jakie można znaleźć w *Ogólnej instrukcji katechetycznej*¹, adhortacji *Catechesi tradendae*² czy *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*³.

PODMIOT KATECHETYCZNEJ SŁUŻBY KOŚCIOŁA

Przedstawione w kolejnych dokumentach katechetycznych próby opisu natury katechezy i towarzyszące im wyjaśnienia w sposób wyraźny wskazują, że w centrum

---

* **Zbigniew Marek SJ**, ks. prof. dr hab., absolwent i pracownik ATK oraz UKSW. Aktualnie pracuje na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie. Przedmiotem jego badań naukowych jest problematyka wychowawcza. W szczególności skupia się na treściach wychowania oraz na współzależności wychowania i wychowania religijnego oraz na możliwościach wspierania procesów wychowywania przez wiarę. Jest kierownikiem zespołu, który przygotował serie podręczników do nauki religii w szkole: *Drogi przymierza*, *W drodze do Emaus*, *Drogi świadków Zmartwychwstałego*, *Drogi świadków Chrystusa*, a także kierownikiem organizowanego przez Wydział Pedagogiczny „Ignatianum” Korespondencyjnego Kursu Biblijnego.

¹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Ogólna instrukcja katechetyczna* (OIK), 11 IV 1971.

² Jan Paweł II, Adhortacja *Catechesi tradendae* (CT), 16 X 1979.

³ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (DOK), 15 VIII 1997.

katechetycznej działalności Kościoła umieszczony jest człowiek. Temu człowiekowi Kościół stara się wyjaśniać w świetle Bożego objawienia, w świetle Boskiego daru miłości sens ludzkiej egzystencji, sens życia człowieka, a także znaki czasów czy też innych spraw świata rozumianych jako wypełnianie się Bożego planu zbawienia (por. OIK 4, 11). Należy podkreślić, że zwracanie się Kościoła w stronę człowieka respektuje godność osoby ludzkiej. Co więcej, Kościół szanując godność osoby popiera integralny jej rozwój i to zarówno w wymiarze indywidualnym, jednostkowym, jak i społecznym (por. DOK 18). Przez tak rozumianą służbę człowiekowi Kościół zmierza do zawiązania i rozwoju komunii osoby z Jezusem Chrystusem (por. DOK 16–23).

Na pełnioną przez Kościół służbę wobec człowieka wskazują same opisy katechezy. I tak w *Ogólnej instrukcji katechetycznej* służbę tę powiązano z posługą słowa rozumianą jako

przekazywanie orędzia zbawienia: niesienie ludziom Ewangelii. Głoszona i przekazywana tajemnica dotyczy woli życia, owego wewnętrznego pragnienia osiągnięcia pełni, tego oczekiwania, jakie Bóg zaszczerpił w sercu każdego człowieka i przez swoją łaskę podniósł do porządku nadprzyrodzonego (OIK 16).

Aspekt służby Kościoła został też wyrażony w adhortacji Jana Pawła II *Catechesi tradendae*, gdzie katecheza nazywana jest wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, które

obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego (CT 18).

Służebny wymiar zarówno katechezy, jak i całego duszpasterstwa Kościoła został też szeroko opisany w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* (nr 77–87). W opisie tym podkreślono, że katecheza jest

ze swej istoty aktem eklezjalnym. Prawdziwym podmiotem katechezy jest Kościół, który kontynuując posłanie Jezusa Nauczyciela i ożywiany przez Ducha Świętego został posłany, by być nauczycielem wiary (DOK 78).

Kontynuowanie przez Kościół posłania Jezusa Chrystusa polega między innymi na katechetycznym przekazywaniu ludzkości orędzia o nadejściu i nastaniu królestwa Bożego (por. DOK 101). W tej służbie Kościoła chodzi o doprowadzenie zarówno katechumenów i katechizowanych do jedności wiary (por. DOK 106), dzięki której człowiek otrzymuje możliwość stania się uczestnikiem Boskiej natury (por. DOK 36), życia w Bogu. Właściwością takich działań ma być wyjaśnianie istoty życia wiarą wspólnoty Kościoła bez wykluczania wagi życia poszczególnych wiernych. Podkreślenie znaczenia wspólnoty jest dlatego tak ważne, bo w życiu wspólnoty i przez nią Kościół wypełnia swą specyficzną służbę, którą charakteryzują działania kierowane

zarówno do wspólnot, jak i poszczególnych osób, działania o charakterze jednoczesnego wtajemniczenia, kształcenia (nauczania) i wychowania chrześcijańskiego (por. OIK 31; CT 18, 20; DOK 65–68, 144). Z tego też powodu inicjatywy Kościoła zmierzające do doprowadzenia ludzi do życia w Bogu wymagają od Kościoła ukazywania zbawczej inicjatywy Boga, który przez Jezusa Chrystusa objawił ludzkości jej treść ukazującą pełniej sens życia i ostatecznego przeznaczenia człowieka. Poza wyjaśnianiem istoty zbawczej inicjatywy Boga służba Kościoła musi nieść człowiekowi pomoc w otwieraniu się na skierowane do niego zbawcze orędzie. Sednem tej pomocy jest wyjaśnianie istoty wezwania do nawrócenia i wiary (por. DOK 53–57).

Powyższe wyjaśnienia zwracają uwagę na specyficzny charakter działalności katechetycznej Kościoła. Należy podkreślić, że jej podmiotem jest dostępujący zbawienia człowiek, który dzięki Ewangelii może głębiej poznać zarówno sens swego życia, jak i swe ostateczne przeznaczenie. Znamienne jest, że Kościół w swych działaniach nie poprzestaje na samym ułatwianiu człowiekowi dostępu do opartego na wierze poznania jego godności, a przeciwnie, podejmuje wysiłki nazywane wtajemniczeniem w rzeczywistość wiary, których istotą jest nawiązywanie osobowego kontaktu z przynoszącym mu zbawienie Bogiem. Z tego też powodu katechetyczną służbę Kościoła charakteryzuje systematyczna formacja życia chrześcijańskiego, która przekracza – chociaż je obejmuje – czyste nauczanie treści wiary. Celem tej formacji jest włączanie osoby we wspólnotę, która żyje wiarą, celebrytuje ją i o niej świadczy⁴. Z tych też powodów w katechetycznej służbie Kościoła wiele uwagi poświęca się przede wszystkim samej rzeczywistości sakramentalnej, szczególnie sakramentom wtajemniczenia chrześcijańskiego, a zwłaszcza sakramentowi chrztu⁵.

TRĘŚCI KATECHETYCZNEJ SŁUŻBY KOŚCIOŁA

Kolejna kwestia związana z postrzeganiem katechezy jako służby Kościoła człowiekowi domaga się określenia treści tej służby. Należy stwierdzić, że treścią tą jest osoba Boga, który przez Jezusa Chrystusa ogłaszającego nastanie królestwa Bożego objawia się ludziom nie jako istota daleka i niedostępna, odległa i bezimienna moc, ale jako Ojciec obecny pośród swoich stworzeń i pośród nich działający – przy pomocy swej miłości i swej mocy.

Znaczącym zakresem katechetycznej służby Kościoła jest też uwrażliwianie ludzi na fakt, że Bóg ofiaruje im dar pełnego zbawienia, które pociąga za sobą wyzwolenie od grzechu i prowadzi do komunii z Ojcem. Następstwem tej komunii jest dostąpienie synostwa Bożego i udział w życiu wiecznym. Przywoływanie i objaśnianie istoty

⁴ Por. Katechizm Kościoła Katolickiego, 11 X 1992, nr 6; DOK 68.

⁵ Por. Z. Marek, M. Szczęsny, B. Szoldra, T. Warchał, *Bóg w przedszkolu i szkole*, Kraków 2000, s. 18, 19.

udzielnego człowiekowi przez Boga zbawienia domaga się od katechezy wyjaśnień związanych z tym, że ogłoszone przez Jezusa królestwo zaczyna się w Nim, w Jego osobie. Dlatego też katecheza Kościoła przywołująca i objaśniająca nastanie królestwa Bożego zmierza do tego, aby doprowadzić człowieka do osobowego spotkania z Jezusem Chrystusem, a także przekonać go o potrzebie, a nawet o konieczności upodobnienia się do Jezusowego sposobu myślenia, oceniania, postępowania i zaufania Ojcu. Ta służebna rola katechezy Kościoła zawiera w sobie możliwość przekonywania człowieka o tym, że ludzka historia nie zmierza do nicości, że dzięki Jezusowi Chrystusowi i za Jego pośrednictwem zostaje przekształcona, stając się zadatkami przyszłego świata zapewniającego mu nieśmiertelność (por. DOK 102).

Fundamentem tak rozumianej służby Kościoła jest wiara w nastanie królestwa Bożego w osobie Jezusa Chrystusa. Wymaga to wyraźnego formułowania treści orędzia zbawczego, które przekazuje w katechezie Kościoła. Chodzi przede wszystkim o dowartościowanie faktu, że Jezus Chrystus nie tylko przekazywał słowo Boże, zbawcze orędzie, ale On sam jest Słowem Bożym, Zbawieniem człowieka (por. DOK 98). Ta wiara Kościoła domaga się pojmowania zbawienia nie jako „pewna”, „zbawcza” rzeczywistość, ale jako osoba Jezusa Chrystusa – Zbawiciela człowieka. Z tego też powodu w opisie katechetycznej służby Kościoła należy odwoływać się do związków łączących Jezusa Chrystusa z człowiekiem. Związki te charakteryzuje żywa, aktualnie istniejąca więź, zapoczątkowana i nawiązana w sakramencie chrztu. Tak zawiązana więź ma charakter personalny i oparta jest na zaufaniu, jakim Bóg obdarował człowieka w Jezusie Chrystusie. Katecheza ma przy tym ukazywać, że trwanie w takich związkach z Jezusem Chrystusem jest możliwe tylko wówczas, kiedy zarówno przedmiotem jak i podmiotem wiary Kościoła jest zmartwychwstały Pan – żyjący i nieustannie działający w świecie za pośrednictwem Kościoła – Jezus Chrystus.

Wiara w obecnego i wciąż działającego zmartwychwstałego Pana stawia przed całym Kościołem niezmiernie ważne, jak i trudne zadanie. Zadanie to polega na umiejętnym niesieniu człowiekowi pomocy, najpierw przy budzeniu jego wiary w żyjącego Jezusa, a następnie przy uczeniu go nawiązywania z Nim żywej przyjaźni na drodze poczucia przynależności do Kościoła i życia jego sakramentami. Z tego też powodu zasygnalizowana sytuacja stawia przed szeroko rozumianą posługą słowa w Kościele, którą jest też i katecheza, zadanie podjęcia refleksji nie tylko nad samymi formami takiej działalności, ale przede wszystkim nad sposobami formułowania przez współczesny Kościół swej wiary w Boga najpełniej objawiającego się człowiekowi w Jezusie Chrystusie, który mocą Ducha Świętego nadal żyje i działa w świecie za jego pośrednictwem.

WARUNKI SKUTECZNOŚCI KATECHETYCZNEJ SŁUŻBY KOŚCIOŁA

W zaprezentowanym wymiarze służby człowiekowi potrzebna jest Kościołowi odwaga do refleksji nad sposobami wyrażania swej służby. Można przy tym przyjąć,

że przekazane na kartach Ewangelii zbawcze orędzie zmierza do ukazywania człowiekowi sensu jego życia i przeznaczenia, które zamierzone zostało przez Boga. Te działania mają zostać jednak uzupełnione dopowiedzeniem o wolności, którą człowiekowi zostawił Bóg, a której istotą jest możliwość wyboru przez człowieka ofiarowanego mu przeznaczenia. Dzięki temu możliwe jest wyraźniejsze werbalizowanie nie tylko zbawczej inicjatywy Boga, ale też konieczności zajęcia właściwej postawy wobec takiej inicjatywy. Postawą tą jest okazywana przez ludzi wiara lub niewiara. Kościół w dostępny sobie sposób i w poszanowaniu godności człowieka może tę postawę w przypadku wiary umacniać i rozwijać, a w sytuacji niewiary – inspirować do nowych przemyśleń.

Spoglądając z powyższej perspektywy na skuteczność katechetycznej, a także duszpasterskiej służby Kościoła może warto podjąć dyskusję nad powszechnymi sposobami przekazywania zbawczego orędzia. Przedmiotem dyskusji może stać się kwestia na temat różnicy zachodzącej między świadkiem a nauczycielem wiary. Wprawdzie nie ulega wątpliwości, że okazując znaki wiary jest się jednocześnie jej nauczycielem i świadkiem. Tym niemniej można, a nawet trzeba rozmawiać o formie składania świadectwa. Dlatego zaangażowanie w katechetyczno-duszpasterską posługę słowa może niekiedy powodować zagubienie przeświadczenia samego świadka wiary o tym, że zmierza on do tej samej rzeczywistości, tego samego celu, co odbiorca składanego świadectwa wiary. Zapominanie o wspólnym celu łączącym autora składanego świadectwa wiary z jego odbiorcą – o Bogu – może wywoływać napięcia wynikające z przyjmowanej niekiedy przez katechetów i duszpasterzy postawy „nauczyciela”. Tymczasem trzeba bardzo wyraźnie powiedzieć, że zarówno świadek wiary, jak i odbiorca składanego świadectwa – niezależnie od zapatrywań – zmierzają w tym samym kierunku, idą tą samą drogą prowadzącą na spotkanie z żywym Bogiem. Sytuacja ta stwarza ludziom Kościoła możliwość doświadczenia stanu „bycia przewodnikiem”, „doradcą” na wykraczającej poza sferę poznania empirycznego drodze dążenia do spotkania z Transcendencją – żywym Bogiem, oraz poszukiwania sensu życia. W żadnym jednak przypadku taka sytuacja nie czyni ich „nauczycielami” w potocznym tego słowa znaczeniu.

Świadomość partnerskiej pozycji wobec tych, którym Kościół przez swoich przedstawicieli głosi zbawcze orędzie, wskazuje na niewystarczalność udzielanych na tej drodze pouczeń, zachęt czy nawet nakazów. Świadomość tej sytuacji wskazuje natomiast na niezbędność postawy wspierania, udzielania pomocy swemu partnerowi – partnerowi Kościoła – w odkrywaniu sensu przebywanej życiowej drogi. Uzasadnieniem takiego właśnie określania przez Kościół pełnionej wobec świata roli jest przeświadczenie, że przekazuje on

nie swoją własną naukę albo jakiegoś innego mistrza, lecz naukę Jezusa Chrystusa, tj. prawdę, której On nam udziela, albo ściślej mówiąc, Prawdę, którą On sam jest. Trzeba

więc stwierdzić, że w katechezie przez nauczanie przekazywany jest Chrystus, Słowo Wcielone i Syn Boży, wszystko zaś inne o tyle, o ile do Niego się odnosi; że naucza sam Chrystus, a każdy inny nauczający – jedynie w tej mierze, w jakiej jest Jego zwiastunem lub tłumaczem i w jakiej mierze Chrystus mówi przez jego usta. Każdy katecheta, niezależnie od zajmowanego w Kościele stanowiska, musi troszczyć się usilnie, aby poprzez swe nauczanie i swój sposób życia przekazywać naukę i życie Chrystusa (CT 6).

Dlatego też poprzez ukazywanie w Chrystusie wzoru życia Jego uczniów możliwe jest wyjaśnianie sensu pójścia za Jezusem i trwania w jedności z Nim poprzez dzielenie z Nim wspólnoty życia, zadań i losu⁶.

Dopiero w kontekście związków łączących Kościół z osobą Jezusa Chrystusa może on poprawnie wyjaśniać obowiązujące na drodze do Boga normy życia⁷. Normy te nie powinny jednak być ujęte bezosobowo. Przeciwnie, należy nadawać im odniesienie do Jezusa Chrystusa, dlatego że Jezus nadał im nowe znaczenie wynikające z trwania w jedności z Ojcem. Stąd cała moralność obowiązująca ucznia Jezusa Chrystusa, której Kościół uczy służąc człowiekowi, musi zostać ukierunkowana na konkretny wyraz miłości człowieka do Boga. Rozwijając tę myśl Paul Michael Zulehner zauważa, że „etyka miłości nie rozwinie się za sprawą apeli moralnych, lecz poprzez powrót do własnego źródła i prapoczątku”⁸. Wszystko to oznacza, że w katechetycznej służbie Kościoła powinno pojawiać się, a nawet trwale występować przekonanie uczniów Jezusa o konieczności uczenia się opowiadania innym o życiu, o człowieku przez pryzmat Boga, Jezusa, i o tym jak Bóg, jak Jezus widzi człowieka, kim chce go uczynić i jakie stawia ku temu warunki. Można przy tym z pewnym uproszczeniem mówić, że Bóg stawia człowiekowi tylko jeden warunek – pójście za Jezusem Chrystusem, stawanie się Jego uczniem. Ten ideał życia proponowany uczniom Jezusa konkretyzowany jest poprzez odkrywanie znaczenia Jezusowego przykazania miłości⁹. To z kolei zakłada, że w katechetycznej służbie Kościoła nie wystarczy informować o tym, iż Jezus Chrystus przyszedł wyzwolić człowieka z niewoli zła i grzechu, ale też o tym, że Jego zbawcze działanie skierowane jest do dzisiejszego człowieka¹⁰.

Służba człowiekowi, którą z racji otrzymanego od zmartwychwstałego Chrystusa pełni Kościół, podlega i musi podlegać nieustannej refleksji. W refleksji tej coraz wyraźniej widzimy konieczność konfrontowania katechetyczno-duszpasterskiej służby z wzorcami ukazywanymi przez samego Jezusa. Wzór ten charakteryzuje służba

⁶ Por. J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992, s. 172.

⁷ Por. Z. Marek, *Teologiczno-wychowawcze założenia podręczników do nauki religii ze słowem „droga” w tytule*, „Katecheta” 2003, nr 12, s. 9.

⁸ P.M. Zulehner, *Religia jako megatren*, „Keryks” 2003, nr 1, s. 33.

⁹ Por. Z. Marek, *Chrystocentryzm katechezy. Do czego zmierzamy?*, w: *W poszukiwaniu kształtu katechezy*, red. B. Klaus, Tarnów 2000, s. 74–78.

¹⁰ Por. J. Charytański, *W kręgu zadań i treści...*, s. 19.

i miłość, wyrażając szacunek dla wolności człowieka. Problemem natomiast pozostaje to, w jaki sposób najpierw sam Kościół w swoich poszczególnych członkach odkryje i rozpozna właściwy zamiar, którym kierował się Boski Mistrz, wskazując i ucząc swoich uczniów służby człowiekowi przez miłość.

DER KATECHETISCHE DIENST DER KIRCHE

Zusammenfassung

Der Verfasser behandelt die immer aktuelle Frage nach den Aufgaben der Kirche gegenüber dem Menschen. Das Problemfeld wird auf einen, aber gewiss wichtigen Wirkungsbereich der Kirche eingeengt, und zwar zum Dienst am Menschen durch die Katechese. Der Verfasser analysiert die katechetischen Dokumente und auf dieser Grundlage weist er nach, dass die Kirche in ihrer an den Menschen orientierten Tätigkeit für ihre oberste Aufgabe die Verkündigung des in Jesus Christus ankommenden Gottesreiches, der Heilszeit, erachtet. Auf diesem Grund stellt er die Bedeutung des durch die Kirche verkündeten auferstandenen Christus im Leben des Christen dar. Christus wird für jeden Menschen zum Vorbild des Dienstes und der Liebe und zugleich der Achtung seiner Freiheit. In diesem Zusammenhang wird die Frage gestellt, wie die Kirche in ihren einzelnen Gliedern die Absicht entdeckt, die den göttlichen Meister geführt hat, als er seine Jünger den Dienst am Menschen durch die Liebe lehrte.

Übersetzt von **Jacek Kempa**